

Poésie concrète, poésie visuelle-cinétique et ordinateur

d'Alessio Liberati

décembre 2008

Es pot anomenar poesia visual el conjunt d'obres basades en un principi d'interacció entre escriptura i imatge, en art i en literatura. Aquest conjunt de relacions conté diverses subclasses 1, entre les quals la poesia figurativa, el cal·ligrama, la poesia espacial, la Poesia Visiva, la vídeopoesia, l'holograma poètic, etc. i, en particular, la poesia concreta i la poesia cinètica.

La Pooesia Concreta i l'ordinador

La Poesia Concreta ha estat un dels més importants moviments artístics-literaris internacionals nascuts al segle XX 2. Entre els fundadors del moviment s'hi troben Augusto i Haroldo de Campos 3 així com Decio Pignatari 4, noms esdevinguts «històrics». Però en el benentès que el mott «històrics» no significa «estàtics», ja que de Campos et Pignatari feien servir ja la programació Javascript, Shockwave i Flash per crear poemes concrets-cinètics, la majoria interactius.

A l'inici de les seves experimentacions, realitzaven poemes cinètics senzillsils, com el *poema bomba* d'Augusto de Campos que es pot veure a la següent adreça: http://www2.uol.com.br/augustodecampos/bomba.htm entre 1983 i 1997. El poema més conegut d'aquest gènere ha estat *Beba Coca Cola* de Decio Pignatari que encara es pot veure en versió cinètica i sonora a Youtube: http://www.youtube.com/watch?v=JrKG0xfPLj0

Després van crear *cine-poemes*, entre els més interessants dels quals es troba *Pulsar* d' Augusto de Campos (amb música de Caetano Veloso) o també *Life* de Decio Pignatari que és un exemple perfecte del que s'anomena «concretisme poètic». Aquest ha recuperat moltes vegades el procediment de l'ideograma, cercant un punt de fusió entre paraula i imatge, es pot veure que les lletres L, I, F, E són visualitzades en successió temporal, després superposades per formar l'ideograma xinès que correspon al Sol i, finalment, desplegades per formar el mot LIFE.

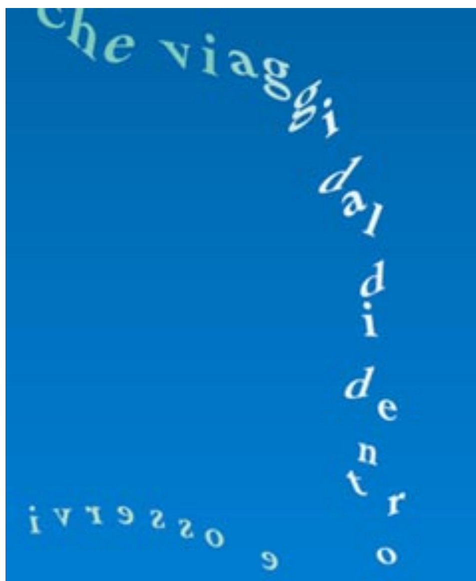
La poesia visual-cinètica i l'ordinador

Velocidade (1962) per Ronaldo

Es pot dir que la informàtica ha influenciat la poesia visual-cinètica, des dels anys 1980. Efectivament, l'ordinador ha resultat ser una eina particularment eficaç per a crear poemes visuals-cinètics, com *Ininstante* d'Augusto de Campos, en el qual un simple «clic» sobre el ratolí comença la recombinació de certes síl·labes per formar diverses paraules, o com *Recycled* de Giselle Beiguelman en el qual un flux continu de lletres a partir dels marges de la pantalla és devorat en el punt on es posa el cursor fent clic amb el ratolí .

Però molt sovint, els poemes cinètics digitals no permeten al lector una veritable participació en l'obra, ja que es desenrotllen en un espai-temps que no és el de la lectura 5. Per exemple ens pot captivar la bellesa de l'animació *The Dreamlife of Letters* (La vida somniada de les Lletres), creada l'any 2000 pel poeta americà Brian Kim Stefans, però la nostra participació interactiva amb l'obra és dèbil i un es troba en una posició que és més la d'un espectador que la d'un lector.

Psyché (détail) d'Alessio Liberati

Però s'ha d'atribuir, pel cap baix, a aquestes obres tot la seva importància, sobretot a les concebudes específicament per a i per l'ordinador i, en particular, a les obres interactives, cal reconèixer tanmateix que, d'una manera general, l'ordinador no és un instrument indispensable per permetre el moviment de lletres, paraules i versos. En efecte, el moviment virtual imaginat pel lector, en el moment de la lectura d'una

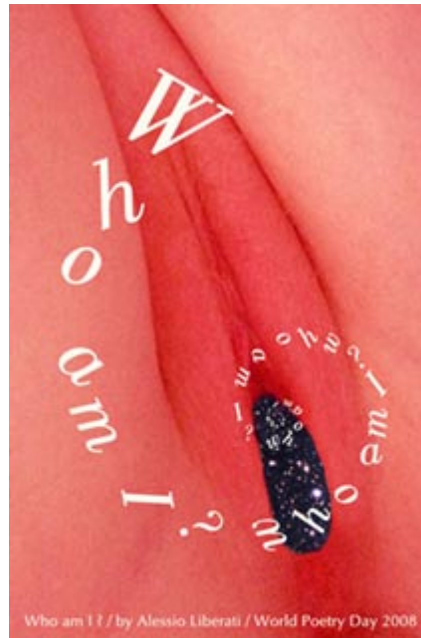
successió de lletres col·locades oportunament, pot ser de vegades més eficaç que el moviment real produït per l'ordinador, excepte que amb l'ordinador el lector és invitat a jugar el paper d'«activador» d'una dimensió temporal que pot controlar.

A propòsit d'això, es poden trobar diversos exmeples en la poesia visual del passat i del present, com:
- les «paraules en llibertat» de F.T. Marinetti (veure ZANG TUMB TUUM,1914)
- *Velocidade* (1962) de Ronaldo Azeredo
- les obres de Pierre i Ilse Garnier (Espacialisme)
- més recentment, les obres d'Alessio Liberati, sobretot els *Poèmes Chromodynamiques* (eBook 1991-2008), realitzats en format PDF.

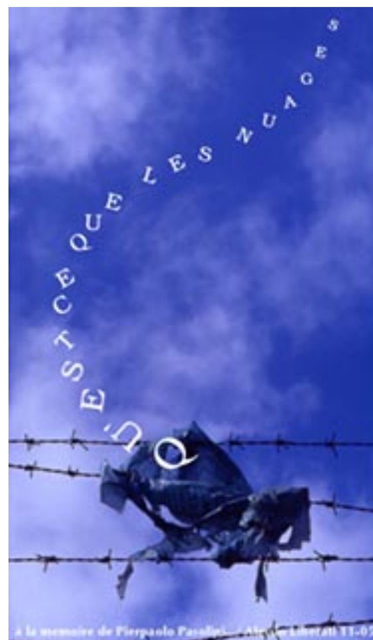
the Bars of the Sky (detall) d'Alessio Liberati

the Bars of the Sky (detall) d'Alessio Liberati

Davant d'aquests poemes el lector ha de participar activament interactuant amb l'obra, atès que, per llegir, ha d'efectuar un «moviment ocular orientat». Aquest moviment ocular produeix la impressió d'un moviment virtual de les lletres (virtual perquè les lletres romanen físicament immòbils sobre el full). Es pot dir que no hi ha moviment sense lectura 6. L'acció del lector no consisteix únicament a fer clic amb el ratolí, el que seria més aviat la causa inicial del moviment, l'acció produeix en realitat el moviment des de l'inici fins al final de l'experiència.

Who Am I? d'Alessio Liberati

Qu'est ce que les nuages? d'Alessio Liberati

the Bars of the Sky (detall) d'Alessio Liberati

Els formats digitals PDF i PPT

Tret de la qüestió del moviment, l'ordinador continua sent un instrument fonamental en la realització d'obres poètiques-cinètiques, per exemple quan crea dimensions espacials 7 i/o temporals 8, que no existeixen en la poesia impresa sobre paper.

El format PDF, per exemple, revoluciona la lectura d'un poema visual, ja que permet «viatjar» a l'interior dels versos 9, gràcies a l'eina «lupa» du PDF; aquesta operació és possible només sobre la pantalla de l'ordinador gràcies al format PDF, mentre que ni tan sols amb una lupa real no s'arriba a tanta nitidesa en l'obra impresa. Així el format PDF pot ampliar enormement les dimensions espacials de les obres de dues dimensions.

vortex of events(detalll) d'Alessio Liberati

De la mateixa manera, el format PPT (Power Point) crea noves possibilitats de dimensió temporal, per exemple, una obra visual-cinètica, constituïda per una successió de «fotogrames» en format PPT, pot ser fullejada prement simplement una tecla del teclat. Això permet percebre el temps d'una manera molt més precisa que sobre les pàgines d'un llibre. Veure, a tall d'exemple, el poema cinètic en format PPT *The Place of Utopia* i establir una comparació imaginària entre aquest poema en PPT (2008) i el mateix poema imprès en paper (versió italiana, 1991).

The Place of Utopia (Captura de pantalla - instantània 1) d'Alessio Liberati

En conclusió, es pot dir que l'ordinador ofereix certament nous mitjans d'invenció i de creació pel que fa a la poesia visual-cinètica, provocant de vegades una veritable transformació del paisatge poètic habitual, tant en l'aspecte formal com en el del contingut. Però aquestes noves experimentacions representen una real progressió a nivell estètic i cognitiu?

Notes

1 Llevat que no vulguem definir aquest conjunt més precisament, com Carlo Belloli en el seu manifest Poesia Audiovisual: nota per una estètica de l'audiovisualisme, 1959

2 El sentit més pur del terme «concret», referit a la poesia però també a la pintura i a la música (la Música Concreta -fundada a la postguerra per Pierre Schaeffer- ha tingut una certa importància en el desenvolupament inicial de la música electrònica), ha estat ben resumit pel filòsof, físic i escriptor, Max Bense que escriu: «l'objectiu o el sentit de l'obra és l'obra mateixa, que s'identifica amb la sevga realització concreta... el terme "concret" ha de ser efectivament entès (veure Hegel) com el contrari del terme "abstracte"» (BENSE Max. Concrete Poetry, 1965). Com es menciona en el «Pla pilot per a la poesia concreta», elaborat entre 1953 i 1958: «el poema concret és un objecte en ell mateix i per a ell mateix».

3 Escriptor brasiler nascut el 1929 i mort el 2003, un des fundadors del grup poètic Noigrandes que es pot escoltar a Youtube: http://ca.youtube.com/watch?v=0oKlfa0bVWs

4 Escriptor brasiler nascut el 1927, un altre fundador del grup poètic Noigrandes amb els germans de Campos

5 Clément Jean, La poésie numérique existe-t-elle ?, 2007 : http://www.cndp.fr/themadoc/poesie_sonore/numerique-Imp.htm

6 Es poden fer gairebé les mateixes consideracions a propòsit de la dimensió sonora de la poesia visual-cinètica (i de la poesia en general), en relació a altres formes d'art visual-sonor: la poesia invita al lector a jugar un paper actiu en la producció de sons – per la lectura – et no simplement un paper d'oient.

7 veure Liberati Alessio. Poèmes Chromodynamiques, eBook 2008 : http://www.cinegrafica.it/poesia%20visiva/eBooks.htm

8 veure Liberati Alessio. The Place of Utopia, poème cinétique en format PPS : http://www.cinegrafica.it/poesia%20visiva/iluogodellutopia.htm

9 ibid, nota 5

Referències

Alessio Liberati va néixer a Cagliari (Sardenya, Itàlia) el 1970. Despçres de cursar estudis d'art i ciència (física i estudi de xarxes neuronals) ha estat membre de la redacció de la revista poètica Erbafoglio. S'interessa per la poesia «verbo-visual» des d'un punt de vista artístic, crític i didàctic. A les seves produccińóns, adopta diverses formes expressives com el cal·ligrama, la Poesia Visual, el poema concret, el poema cinètic, erl poema-objecte i el poema interactiu. Contribuint al moviment artístic internacional contra la guerra, realitza a partir del 2002, poemes visuals per al web. El 2005 ha fundat i realitzat la seu d'art i cinema Cinegrafica. Ha participat en diverses exposicions col·lectives i festivals tant a Sardenya, com a itàlia, els estats Units, Japó, França, Hongria. Ha ensenyat escriptura visual, entre altres, al Laboratorio di scrittura visuale de l'institut Calasanzio, Sanluri(CA). Entre les seves produccions, cal citar les seves nombroses intervencions en xarxa com www.imediata.com, poesia visual brasileira (Osservatorio, www.cinegrafica.it) 2004, i Poesia Visiva, Eugenio Miccini e il fuoco di Erbafoglio i http://www.manifestosardo.org 2007, així com pel·lícules i vídeos com Il Luogo dell'Utopia (The Place of Utopia), vídeo digital de 2008.

Mirror d'Alessio Liberati: Poésie concrète, poésie visuelle-cinétique et ordinateur http://archee.qc.ca/ar.php?page=article&section=texte3&note=ok&no=321&surligne=oui&mot